

پژوهش جامعه‌شناختی و روش‌های تخصصی آن

فنون پژوهش

در همهٔ پژوهش‌های جامعه‌شناختی از روش علمی استفاده می‌شود، اما فنون خاص گردآوری و تحلیل داده‌ها در شاخه‌های گوناگون بررسی جامعه‌شناختی با یکدیگر تفاوت داند. به هر روی، چهار فن است که در بیشتر پژوهش‌های جامعه‌شناختی عموماً به کار برده می‌شوند و آنها عبارتند از آزمایش، مشاهده، نمونه‌گیری، و بررسی موردی.

در آزمایش که هم در آزمایشگاه و هم در میدان تحقیق می‌تواند انجام گیرد، همهٔ متغیرها به جز یکی (متغیر مستقل) ثابت (یا کنترل‌شده) باقی می‌مانند و جامعه‌شناس محقق متغیر مستقل خود را تغییر می‌دهد تا ببیند که چه دگرگونی‌هایی در موضوع تحقیق وی پدید می‌آید و سپس این دگرگونی‌ها را به دقت ثبت می‌کند. فرق بررسی مشاهده‌ای با آزمایش این است که در این روش، محقق جامعه‌شناس متغیر مستقل خود را در کار دخالت نمی‌دهد، بلکه موضوع کار را در یک موقعیت طبیعی به دقت مورد مشاهده قرار می‌دهد. از نمونه‌گیری برای گردآوری داده‌ها - معمولاً از طریق پرسشنامه یا مصاحبه - استفاده می‌شود، به گونه‌ای که از میان انبوه داده‌های راجع به یک موضوع، نمونه‌های طبقه‌بندی شده‌ای برگزیده می‌شوند و سپس بر پایه این داده‌های نمونه‌گیری شده تعمیم‌هایی درباره گروه مورد بررسی به دست داده می‌شود. پژوهشگران جامعه‌شناس از بررسی موردی برای شرح کامل و جزء به جزء یک پدیده استفاده می‌کنند، بی‌آنکه کار خود را به صرف پرسشگری یا مصاحبه از افراد موضوع مورد بررسی محدود سازند؛ گرچه بررسی یک مورد برای اثبات یک فرضیه کفایت نمی‌کند، اما غالباً به‌عنوان یکی از منابع فرضیه یا شواهد کار، مفید واقع می‌شود.

همچنان که هر یک از این فنون پژوهشی ابزار خاصی را برای یک جامعه‌شناس فراهم می‌سازد که هر یک از آنها نیز مزایا و مسائل خاص خود را دارد. آزمایش

هرچند که آزمایش‌ها معمولاً در محیط آزمایشگاهی انجام می‌گیرند، اما اگر بتوان متغیرهای کنترل‌شده را ثابت نگهداشت، این روش را در میدان تحقیق جامعه‌شناسی نیز می‌توان به کار بست. این به آن معنا است که در هر آزمایش خاص، فقط متغیر مستقل، که آزمایشگر آن را به دلخواه تغییر می‌دهد، است که در طول بررسی از یک مرحله آزمایش به مرحله‌ای دیگر با یک منظور خاص تغییر می‌پذیرد.

برای آنکه بتوان دریافت که تغییرات پیدا شده در متغیر مستقل چگونه بر نتیجهٔ آزمایش تأثیر می‌گذارد، محقق جامعه‌شناس باید موضوع‌های خود را به یک گروه کنترل و دست‌کم یک گروه آزمایشی تقسیم کند. هدف از ایجاد گروه کنترل آن است که مبنائی برای مقایسه ایجاد شود: افراد این گروه در موقعیت آزمایشی و تحت تأثیر یک متغیر مستقل قرار می‌گیرند و سپس واکنش‌های آنها با واکنش‌های گروه آزمایشی در برابر متغیر مستقل تغییر یافته، مقایسه می‌شوند. پژوهشگر جامعه‌شناس با مقایسهٔ واکنش‌های این دو گروه، می‌تواند دربارهٔ تأثیر تغییر متغیر مستقل به نتیجه‌گیری مهمی دست یابد.

مثال:

جامعه‌شناسی که بخواهد تأثیر تسهیلات سمعی و بصری را روی دانشجویان اقتصاد دورهٔ لیسانس آزمایش کند باید، طی یک طرح آزمایشی، این دانشجویان را به یک گروه کنترل و دست‌کم یک گروه آزمایشی تقسیم کند. برای گروه کنترل یک درس پنجاه دقیقه‌ای ارائه می‌شود که در آن معلم روی تخته سیاه از نمودارها و جدول اقتصادی و نظایر آن استفاده می‌کند. به

دانشجویان گروه آزمایشی نیز همین مقدار درس ارائه می‌شود ولی در آن از تسهیلات سمعی و بصری مانند اسلاید و فیلم به جای نمودارهای تصویرشده روی تخته سیاه استفاده می‌شود. محقق جامعه‌شناس با مقایسهٔ بازدهٔ یادگیری دو گروه می‌تواند دربارهٔ تأثیر آموزشی تسهیلات سمعی و بصری به نتایجی تقریبی دست یابد.

در مثال بالا، جامعه‌شناس می‌خواهد اطمینان یابد که تنها وجود یا عدم وجود تسهیلات سمعی و بصری - و نه عاملی دیگر - بود که بر بازدهٔ آزمایش او تأثیر گذاشته است. او برای آنکه به این اطمینان برسد، باید از پیش مطمئن باشد که دانشجویان گروه کنترل و گروه آزمایشی اساساً هیچ اختلافی با هم نداشته باشند. برای همین، او باید گروه‌هایی را برگزیند که تنها تفاوت آنها با هم این باشد که یکی از تسهیلات سمعی و بصری برخوردار بوده و دیگری این برخورداری را نداشته باشد.

برای گزینش و تنظیم گروه‌های کنترل و آزمایشی، دو روش اساسی وجود دارد. روش نخست، فن گزینش جفت هم‌مطراز نامیده می‌شود؛ در این روش، آزمایشگر در برابر هر فردی در گروه کنترل فرد هم‌مطراز دیگری را در گروه آزمایش جای می‌دهد (افراد هم‌مطراز از جهت برخی متغیرهای اساسی درست مانند همدیگر هستند). روش دیگر، فن گزینش تصادفی است؛ در این روش، افراد گروه‌های کنترل و آزمایشی برحسب یک انتخاب تصادفی آماری برگزیده می‌شوند.

مثال:

در اینجا باز همان آزمایش تأثیر تسهیلات آموزشی سمعی و بصری را در نظر بگیرید. برای گزینش گروه‌های کنترل و آزمایشی برحسب فن گزینش جفت هم‌مطراز، آزمایشگر باید مطمئن باشد که گروه‌های آن برای مثال، متشکل از تعداد برابری از دانشجویان سال‌های مختلف باشند. در این مورد، برای هر دانشجوی سال اول در گروه آزمایشی یک دانشجوی سال اول در گروه

کنترل در نظر گرفته می‌شود و در مورد دانشجویان سال‌های دیگر نیز همین برابری رعایت می‌شود. متغیرهای دیگری چون جنسیت دانشجویان را نیز باید به‌همین نحو در نظر گرفت. در این مورد، آزمایشگر باید تعداد دانشجویان دختر سال‌های مختلف را در گروه‌های کنترل و آزمایش هم‌تراز کند. (گزینش متغیرهائی چون جنس، سن و علائق مذهبی، در انتخاب گروه کنترل اهمیت دارد و انتخاب گروه آزمایشی البته به ماهیت آزمایش موردنظر بستگی دارد.)

مثال:

گزینش افراد گروه‌های کنترل و آزمایش، می‌تواند از طریق فن گزینش تصادفی نیز انجام گیرد. در این مورد، آزمایشگر می‌تواند فهرستی الفبائی از دانشجویان تنظیم کند و با ترتیب الفبائی آنها را به گروه‌های کنترل و آزمایشی تقسیم کند. (از روش‌های دیگری نیز چون قرعه‌کشی نیز می‌توان در این فن استفاده کرد.)

نقش‌های جامعه‌شناسی

جامعه‌شناس به‌عنوان یک دانشمند

او در این نقش سرگرم پژوهش علمی است و اطلاعاتی را درباره زندگی اجتماعی گردآوری و سازماندهی می‌کند. تقریباً بیشتر محققان جامعه‌شناس برای دانشگاه‌ها، مؤسسات دولتی، بنیادها یا شرکت‌ها کار می‌کنند. جامعه‌شناس دانشگاهی ممکن است هم در کار تعلیم باشد و هم در پژوهش‌هایی که هزینه آن را یا خود دانشگاه تأمین می‌کند و یا مؤسسات خارج از دانشگاه. او به‌عنوان یک دانشمند پژوهشگر، هدف عمده آن باید این باشد که جهت روندهای جامعه را پیش‌بینی کند تا عامه مردم خود را برای تحولات آتی آماده کنند او در این نقش، ممکن است بر تصمیم‌گیری‌های مربوط به خط مشی عمومی مستقیماً تأثیر گذارد.

جامعه‌شناس به‌عنوان مشاور سیاست اجتماعی

او در این نقش، نتایج احتمالی یک سیاست اجتماعی را پیش‌بینی می‌کند. بسیاری از سیاست‌های اجتماعی برای این شکست می‌خورند که بر مفروضات و پیش‌بینی‌های درستی استوار نیستند.

جامعه‌شناس به‌عنوان یک تکنسین

جامعه‌شناسان بسیاری هستند که برای شرکت‌ها و مؤسسات دولتی و نظایر آن کار می‌کنند تا این سازمان‌ها را کارآمدتر سازند. حتی در این گونه کارها هم، آنها باید مراقب باشند که هدف‌های سازمان خود را بر اخلاق حرفه‌ای آنها برتری ننهند.

جامعه‌شناس به‌عنوان یک معلم

کار اصلی بیشتر جامعه‌شناسان همان درس دادن است. جامعه‌شناس به‌عنوان یک معلم، در جایگاهی است که می‌تواند نفوذ شدیدی بر دانشجویان بگذارد. در اینجا این مسئله اخلاقی مطرح است که نکند او دانشجویان خود را به در پیش گرفتن راه اجتماعی خاصی تلقین کند

نمونه‌گیری

جامعه‌شناسی را در نظر آورید که گروه خاصی (یا اجتماعی ویژه‌ای) را برای بررسی خود تعیین کرده و می‌خواهد درباره‌ی باورداشت‌ها، ارزش‌ها و رویکردهای اعضای آن به تعمیم‌هایی دست یابد. او از طریق مشاهده و پرسش کردن از یک‌یک اعضای جامعه‌ی مورد بررسی، می‌تواند به شناخت جامعی از باورداشت‌ها و ارزش‌های کل جامعه برسد. اما اگر گروه مورد بررسی بسیار بزرگ باشد - برای مثال، جمعیت مردان بالای ۶۵ سال در یک کشور پرجمعیت موضوع بررسی قرار گیرد - در این صورت، مصاحبه و یا حتی مشاهده‌ی یک‌یک افراد این جمعیت، به احتمال بسیار زیاد عملی نیست. به‌همین دلیل است که جامعه‌شناسان در چنین مواردی نمونه‌هایی از یک

جمعیت معین را برای بررسی آنها برمی‌گزینند. اگر جامعه‌شناسی خواسته باشد تعمیم‌هایی دربارهٔ گروه خاصی از مردم به‌عمل آورد، باید نمونه‌هایی را برگزیند که نمایانگر کل افراد آن گروه باشند و یا ویژگی‌های عام کل گروه را داشته باشند.

مثال:

اگر خواسته باشیم دربارهٔ یک بنیاد تأدیبی نمونه‌گیری به‌عمل آوریم، باید در نظر داشته باشیم که نمونه‌های ما ویژگی‌های کل جمعیت این بنیاد را از نظر سن، نژاد، سطح تحصیلات، طول محکومیت، سوابق جرم و همهٔ متغیرهای دیگری که در بررسی ما اهمیت دارند، دارا باشند.

برای گردآوری اطلاعات ضروری، عموماً دو روش به‌کار می‌رود؛ یکی فن مصاحبه و دیگری فن پرسشنامه‌ای. در فن مصاحبه، پژوهشگر مستقیماً از افراد مورد بررسی پرسش می‌کند. در این فن، می‌توان از دو شیوه استفاده کرد، یکی شیوهٔ ساختارمند و دیگری شیوهٔ بی‌ساختار؛ در شیوهٔ ساختارمند، از هر پرسش شونده‌ای یک رشته پرسش‌های یکسان و به ترتیبی یکنواخت به‌عمل می‌آید. این‌گونه مصاحبه گرچه بسیار انعطاف‌ناپذیر است، اما داده‌های به‌دست آمده از این روش را به آسانی می‌توان جدول‌بندی و مقایسه کرد. در روش مصاحبهٔ بی‌ساختار، برای پژوهشگر میدان انعطاف بیشتری فراهم است و به پرسش‌شونده نیز آزادی عمل بیشتری در پاسخگویی داده می‌شود. در این روش، پرسش‌ها با جزئیات بیشتری ارائه می‌شوند و به پاسخ‌های مهم فرصت بیشتری برای بیان داده می‌شود. برخلاف مصاحبهٔ ساختارمند، مصاحبهٔ بی‌ساختار غالباً به پاسخ‌هایی می‌انجامد که مقایسهٔ آنها بسیار دشوار است.

مثال:

اگر جامعه‌شناسی خواسته باشد الگوهای رأی‌گیری را در میان گروه‌های اقتصادی - اجتماعی گوناگون بررسی کند پرسش‌های زیر را می‌تواند به شیوهٔ مصاحبه ساختارمند به کار ببرد.

کدامیک از جمله‌های زیر عادت‌های رأی دادن شما را به‌درستی بیان می‌کند؟

- من معمولاً در انتخابات ریاست جمهوری رأی می‌دهم.

- من معمولاً در انتخابات مهم محلی رأی می‌دهم.

- من معمولاً هم در انتخابات محلی و هم در انتخابات سراسری رأی می‌دهم.

- من به‌ندرت رأی می‌دهم یا هیچ‌وقت رأی نمی‌دهم.

مصاحبهٔ بی‌ساختار می‌تواند شکل یک گفتگو را به‌خود گیرد، مانند نمونهٔ زیر:

- پرسش: شما معمولاً چه وقتی رأی می‌دهید؟

- پاسخ: من بیست سال است که در انتخابات انجمن خانه و مدرسه رأی می‌دهم.

- پرسش: آیا در انتخابات کشوری نیز رأی می‌دهید؟

- پاسخ: بله. من هر چهار سال یک بار در انتخابات فرماندار ایالتی رأی می‌دهم. این تنها

انتخابات کشوری است که من در آن شرکت می‌کنم.

چنانچه دیده شد، در حالی که قصد پژوهشگر در مورد دوم دستیابی به اطلاعاتی مشابه با

اطلاعات مصاحبهٔ ساختارمند بود، اما اطلاعات به‌دست آمده در عمل چیز دیگری از آب درآمد.

بررسی‌های موردی

روش بررسی موردی یکی از معمول‌ترین روش‌های مشاهدهٔ میدانی است. پژوهشگری که به یک بررسی موردی دست می‌زند، باید دربارهٔ همهٔ جزئیات موضوع مورد بررسی گزارش کامل و جامعی به دست دهد. (در این روش، پژوهشگر هم می‌تواند از شیوهٔ مشارکت مشاهده‌گر در موضوع مورد مشاهده و هم از شیوهٔ عدم مشارکت او استفاده کند.) اگر بررسی موردی با رویدادهائی سروکار داشته باشد که قبلاً اتفاق افتاده‌اند، پژوهشگر باید همهٔ گزارشات راجع به آن رویداد را دقیقاً مورد بررسی قرار دهد و با همهٔ اشخاصی که مستقیم یا غیرمستقیم در آن رویداد درگیر بودند، مصاحبه کند.

مثال:

اگر جامعه‌شناسی خواسته باشد فرقه‌ای مذهبی را بررسی کند که بیست سال پیش در یک شهرک روستائی رونق گرفته بود، باید از آن شهرک بازدید کند و با همهٔ افرادی که می‌توانند فرقهٔ مورد بحث را به یاد آورند، مصاحبه کند. گذشته از این، او باید هر گزارش مکتوبی را از مدارک شهرداری و روزنامه‌های قدیمی گرفته تا مکاتبات مربوط، که دربارهٔ آن فرقه و اعضاء وی اطلاعی به دست می‌دهند، دقیقاً مورد مطالعه قرار دهد.

عوامل زمانی در تحقیق

هر تحقیقی باید در چارچوب زمانی خاصی انجام گیرد. بررسی همزمان، مطالعهٔ مقایسه‌ای موقعیت‌هائی است که در یک زمان در میان گروه‌های گوناگون وجود دارند. بررسی درازمدت، مطالعهٔ یک موضوع یا یک گروه است که طی یک دورهٔ طولانی انجام می‌گیرد.

مثال:

پژوهشگر جامعه‌شناس می‌تواند دربارهٔ درصد قبول‌شدگان زن و مرد در کنکور سراسری در یک سال معین، بررسی همزمان انجام دهد. اما از طریق بررسی درازمدت، او می‌تواند درصد

قبول شدگان زن و مرد در میان همین گروه را با درصد فارغ التحصیلان زن و مرد همین گروه در چهار سال بعد، مقایسه کند.

بررسی معطوف به ماسبق

به بررسی موقعیتی اطلاق می شود که زمانی در گذشته اتفاق افتاده باشد. در این بررسی، از داده های ثبت شده استفاده می شود. (بررسی موردی توضیح داده شده در مثال اگر جامعه شناسی خواسته باشد فرقه ای مذهبی را بررسی کند که بیست سال پیش در یک شهرک روستائی رونق گرفته بود، باید از آن شهرک بازدید کند و با همه افرادی که می توانند فرقه مورد بحث را به یاد آورند، مصاحبه کند. گذشته از این، او باید هر گزارش مکتوبی را از مدارک شهرداری و روزنامه های قدیمی گرفته تا مکاتبات مربوط، که درباره آن فرقه و اعضاء وی اطلاعی به دست می دهند، دقیقاً مورد مطالعه قرار دهد. یک بررسی معطوف به ماسبق است.)

بررسی معطوف به آینده

در زمان حال شروع می شود و طی یک دوره زمانی معین در آینده، ادامه می یابد. هرچقدر مدت زمان بررسی طولانی تر شود، هزینه این گونه بررسی نیز سنگینتر می شود. برای مثال، جامعه شناسی که خواسته باشد به بررسی درازمدت توصیف شده در مثال (پژوهشگر جامعه شناس می تواند درباره درصد قبول شدگان زن و مرد در کنکور سراسری در یک سال معین، بررسی همزمان انجام دهد. اما از طریق بررسی درازمدت، او می تواند درصد قبول شدگان زن و مرد در میان همین گروه را با درصد فارغ التحصیلان زن و مرد همین گروه در چهار سال بعد، مقایسه کند.) دست زند، می تواند بررسی خود را از آغاز سال تحصیلی کنونی شروع کند و تا چهارسال آن را ادامه دهد.

کاربرد آمار

فکر کاربرد و فهم مفاهیم آماری برای دانشجویان سال اول جامعه‌شناسی، گهگاه ایجاد وحشت می‌کند. اما به هر روی، کاربرد درست مفاهیم آماری به فهم متون درسی و مقالات مورد مطالعه دانشجویان، کمک بسیار می‌کند. این مفاهیم برای آمار جامعه‌شناختی اهمیتی اساسی دارند: میانگین، عددی است که با تقسیم جمع کل موارد به تعداد افراد مورد نظر به دست می‌آید؛ عدد وسط عددی است که در خط توزیع اعداد، وسط قرار می‌گیرد. عدد غالب که در خط توزیع عددی ما از همه بیشتر تکرار می‌شود.

مثال:

فرض کنید نمرات امتحانی درس مبانی جامعه‌شناسی ۹ دانشجویان این قرار باشد: ۷۸، ۹۷، ۶۰، ۹۰، ۶۶، ۵۷، ۸۰، ۶۰، ۵۰. نمره میانگین آنها ۷۱ می‌شود، بدین ترتیب که تمام نمرات یادشده با هم جمع می‌شوند و سپس جمع کل آن به عدد ۹ تقسیم می‌شود. عدد وسط این ارقام ۶۶ می‌شود، زیرا در وسط خط توزیع نمرات قرار می‌گیرد. عدد غالب نیز نمره ۶۰ می‌شود که بیشتر از هر نمره دیگری تکرار شده است.

مفاهیم آماری اساسی دیگر عبارتند از: ضریب همبستگی. ضریب همبستگی رابطه میان دو یا چند دسته داده را اندازه‌گیری می‌کند. اگر رابطه کاملی میان دو پدیده وجود داشته باشد، ضریب همبستگی $+1/00$ و اگر هیچ رابطه‌ای در میان نباشد، ضریب همبستگی $0/00$ و اگر رابطه معکوس برقرار باشد، ضریب همبستگی $-1/00$ می‌شود.

اعتبار، نشان می‌دهد که داده‌های به دست آمده تا چه حد شرایط واقعی را منعکس می‌کنند. برای آنکه یک پژوهش اعتبار داشته باشد، باید شرایط موضوع مورد بررسی را به درستی منعکس کنند.

قابلیت اعتماد، به میزان اجماع محققان درباره یافته‌های یک موضوع مورد بررسی اطلاق می‌شود. قابلیت اعتماد به‌خوبی نشان می‌دهد که یک بررسی با چه کیفیتی انجام گرفته است.

جامعه‌شناسی ناب و کاربردی

در هر رشته علمی باید میان جنبه ناب و جنبه کاربردی آن تمایز قائل شد. جامعه‌شناسی ناب در جستجوی دانش جامعه‌شناختی بدون توجه به کاربردهای عملی آن است. اما جامعه‌شناسی کاربردی در جستجوی دانشی است که بتوان آن را در عمل به‌کار بست.

جامعه‌شناسی عامیانه

در رسانه‌های همگانی، مباحث جامعه‌شناختی از سوی کسانی که آموزش حرفه‌ای جامعه‌شناختی ندیده‌اند، مانند روزنامه‌نگاران، مطرح می‌شوند. درست است که برخی از این مباحث از نظر توصیفی نادرست هستند و تأکیدهای ناب‌جا و تفسیرهای مشکوکی دارند، اما برخی دیگر بسیار درست هستند و در جهت نشر اطلاعات راجع به یافته‌های جامعه‌شناختی، بسیار سودمند می‌افتند.

بررسی‌های مشاهده‌ای

بررسی‌های مشاهده‌ای را نیز مانند آزمایش‌ها می‌توان هم در محیط آزمایشگاهی انجام داد و هم در میدان تحقیق. فرق بررسی‌های مشاهده‌ای با آزمایش این است که جامعه‌شناس در این روش متغیر مستقلی را برای آزمایش تأثیر آن بر موضوع بررسی خود دخالت نمی‌دهد. به‌جای آن، پژوهشگر می‌کوشد مشاهدات منتظمی را در یک موقعیت واقعی به‌عمل آورد و ثبت کند. اگر این مشاهدات با یک شرح توصیفی غیررسمی بیان گردد، به آن بررسی برداشت-گونه می‌گویند.

در یک بررسی مشاهده‌ای، پژوهشگر ممکن است با موضوع بررسی خود تماس متقابل داشته باشد و یا نداشته باشد؛ این امر بستگی به آن دارد که طراح بررسی تأثیر مشارکت یا عدم مشارکت افراد مورد بررسی را تا چه حد ارزیابی کند.

مثال:

جامعه‌شناسی که خواسته باشد کنش‌های متقابل یک گروه کودکان را مشاهده کند، می‌تواند این کار را از طریق مشاهدهٔ یک طرفهٔ یک کودکان مجزای انجام دهد. اما اگر جامعه‌شناس دیگری خواسته باشد دربارهٔ یک شهر کوچک در یک دورهٔ یک ساله بررسی مشاهده‌ای انجام دهد، در این مورد نمی‌تواند از مشارکت در زندگی این شهر خودداری کند. او طی مشاهده و مصاحبه با مردم این شهر، ممکن است با یکی از اهالی شهر غذا بخورد و یا با یکی دیگر تا محل کار وی همراهی کند. و یا شاید پژوهشگر دیگری تشخیص دهد که در مدت بررسی باید به‌عنوان مقیم تمام وقت در آن شهر زندگی کند.

رشته‌های تخصصی جامعه‌شناسی

رشتهٔ جامعه‌شناسی به چندین شاخهٔ تخصصی تقسیم می‌شود:

- رفتار جمعی و ارتباطات توده‌گیر

- اشتراک اجتماعی

- جرم و بزهکاری

- جامعه‌شناسی فرهنگی

- جمعیت‌شناسی

- رفتار انحرافی

- بوم‌شناسی انسانی

- جامعه‌شناسی صنعتی

- زناشویی و خانواده

- جامعه‌شناسی پزشکی

- روش‌شناسی

- جامعه‌شناسی سیاسی

- روابط نژادی و قومی

- جامعه‌شناسی روستائی

- کنترل اجتماعی

- سازماندهی اجتماعی

- قشربندی اجتماعی

- جامعه‌شناسی آموزش و پرورش

- جامعه‌شناسی دین

- جامعه‌شناسی شهری.

علم فارغ از ارزش

مسئله بنیادی در علم جامعه‌شناسی این است که آیا این علم باید فارغ از ارزش باشد. آیا

جامعه‌شناسان باید هوادار برنامه‌های سیاست اجتماعی باشند؟ جامعه‌شناسان اولیه بر این باور

بودند که باید در شکل‌گیری سیاست اجتماعی نقش فعالی داشته باشند. در میانه‌سال‌های

۱۹۲۰ تا ۱۹۵۰، این موضع‌گیری غالباً با مخالفت‌هایی روبرو بود، اما امروزه بیشتر جامعه‌شناسان

بار دیگر به این اعتقاد روی آورده‌اند که باید در برنامه‌های اجتماعی مشارکت کامل و نقش فعالی

داشته باشند. امروزه بیشتر جامعه‌شناسان بر این همدستان هستند که باید به‌عنوان یک شهروند عقیده شخصی خود را بیان کنند و در انواع گوناگون فعالیت‌های همگانی فعالانه مشارکت کنند و از قضایائی که به درستی آنها اعتقاد دارند، حمایت و دفاع کنند.

دشواری‌های تحقیق جامعه‌شناختی

از آنجا که جامعه‌شناس با موضوع‌های بشری و با الگوها، شخصیت‌ها، ارزش‌ها و سنت‌های گوناگون زندگی انسان‌ها سروکار دارد، در تحقیق خود با مسائلی روبرو می‌شود که غالباً با مسائل رویاروی دانشمند طبیعی بسیار متفاوت هستند.

شرایط اجتماعی متغیر

تغییر مدام شرایط اجتماعی ایجاب می‌کند که مقتضیات زمانی و مکانی در هر گزارشی مشخص گردد. گرچه در علوم فیزیکی نیز تغییراتی رخ می‌دهند، اما در علوم اجتماعی درجه تغییر در کوتاه‌مدت بسیار بیشتر از همین تغییر در علوم فیزیکی است.

مثال:

برنامه‌ریزی، هماهنگی و اجراء یک تحقیق جامعه‌شناختی، معمولاً به یک زمان طولانی نیاز دارد. برای مثال، اگر دستگاهی خواسته باشد دریابد که چه نوع جرائمی در یک اجتماعی رواج دارند تا براساس آن به اقدامات پیشگیرانه‌ای دست یازد، ممکن است به تحقیقی نیاز داشته باشد که یک سال طول می‌کشد. پس از گردآوری، و تحلیل و بازبینی یافته‌های این تحقیق، تازه مقامات این دستگاه ممکن است کشف کنند که میزان وقوع آن نوع جرائم کاهش گرفته و جرائم نوع دیگری رواج یافته‌اند.

ماهیت تحقیق جامعه‌شناختی

طرح یک بررسی و یا حضور بررسی کننده ممکن است رفتار موضوع مورد بررسی را تغییر دهد. همچنان که گفته شد، اگر مردی موضوع یک بررسی درباره حقوق برابر برای زنان قرار گیرد، ممکن است در برابر پرسشگر زن واکنشی نشان دهد که با واکنش او در برابر پرسشگر مرد تفاوت داشته باشد و اگر در زمان ارائه پرسشها همسر وی نیز حضور داشته باشد، واکنش او ممکن است باز هم تفاوت پیدا کند.

پیش‌بینی ناپذیری رفتار انسانها

گرچه رفتار تک‌تک افراد مورد بررسی غالباً برای یک محقق جامعه‌شناس قابل پیش‌بینی نیست، اما با این همه، او می‌تواند پیش‌بینی‌های به نسبت درستی از رفتار گروه‌هایی که این افراد اعضاء آنها هستند، به‌عمل آورد. این کار از طریق کاربرد اصل احتمال انجام‌پذیر است.

مثال:

وقتی درسی دربارهٔ مبانی جامعه‌شناسی آغاز می‌شود، به‌هیچ‌وجه نمی‌توان تشخیص داد که کدامیک از دانشجویان نمرات الف یا ب می‌گیرند. اما بر پایهٔ تجارب گذشته، می‌توان با درجهٔ صحت بالائی پیش‌بینی کرد که چند درصد دانشجویان کلاس نمرات الف یا ب می‌گیرند.

محدودیت‌های اخلاقی

جامعه‌شناسی، برخلاف علوم فیزیکی و طبیعی، در این مورد که چه نوع تحقیقی از نظر اخلاقی پذیرفتنی است، محدودیت‌های فراوانی دارد. یک جامعه‌شناس با موضوع‌های انسانی سروکار دارد و به ناچار باید به حقوق، خواسته‌ها و شئون انسان‌ها احترام گذارد.

محدودیت در انجام آزمایش

در بسیاری از موارد، با آنکه می‌دانیم یافته‌های یک بررسی بسیار ارزش دارند، اما هزینه‌های آن بسیار سنگین‌تر از آن است که بتوان آن را اجراء کرد. از این گذشته، جامعه‌شناسان باید مراقب باشند که به موضوع مورد آزمایش لطمه‌ای وارد نشود.